

Teritorijalni sporovi kao izazov istočnoazijskom regionalizmu

Forgić, Nina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:696044>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Nina Forgić

TERITORIJALNI SPOROVI KAO IZAZOV
REGIONALIZMU U ISTOČNOJ AZIJI

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

TERITORIJALNI SPOROVİ KAO IZAZOV REGIONALIZMU U ISTOČNOJ AZIJI

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc.dr.sc. Borna Zgurić

Studentica: Nina Forgić

Zagreb, 2023.

Izjavljujem da sam diplomski rad *Teritorijalni sporovi kao izazov istočnoazijskom regionalizmu*, koji sam predala na ocjenu mentoru doc.dr.sc. Borni Zguriću, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen niti korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obveza na ovom ili nekom drugom učilištu te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove. Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19 Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Nina Forgić

Sadržaj

1. Uvod	2
2. Metodološki okvir	3
3. Teorijski okvir	5
3.1. Regionalna sigurnost	7
3.2. Teorije novog regionalizma	9
4. Povijesna utemeljenost i geopolitički interesi	12
4.1. Istočno kinesko more	12
4.2. Južno kinesko more	14
5. Bilateralni i multilateralni okviri suradnje	16
6. Promjenjiva uloga Kine u regiji	19
7. Kina i Japan u Istočnom kineskom moru	20
7.1. Upravljanje sukobima	22
8. Incidenti u Južnom kineskom moru	25
8.1. Upravljanje sukobima	26
9. Zaključak	29

1. Uvod

Posljednjih je desetljeća Daleki istok obilježen znatnim gospodarskim rastom te odsustvom oružanog sukoba kojim je većina azijskog kontinenta bila zahvaćena u nekoj fazi Hladnog rata. Kao poprište brojnih konflikata u razdoblju od 1945. do 1980., ostaci tog razdoblja u obliku sukoba između Kine i Tajvana te zatvaranje Sjeverne Koreje, aktivni su problemi i danas, a pod utjecajem političkih i društvenih okolnosti eksponencijalno su prerasli u globalne prijetnje sigurnosti. Takvoj je percepciji posebno doprinijelo etabliranje NR Kine i DNR Koreje kao jednih od zemalja u posjedu nuklearnog naoružanja, s obzirom da njihovi autokratski režimi ne naginju transparentnosti u objavi krajnjih ciljeva posjedovanja takvih sredstava. Izgradnja povjerenja između država regije stoga je objektivno otežana postojanjem nepromjenjivog stanja povećanog rizika.

Istočno i Južno kinesko more geografski su smješteni gotovo u središtu regije, razdjeljujući Kinu i Tajvan na jugu s korejskim poluotokom na sjeveru. Jedinstveni položaj čini ova mora područjima suprotstavljanja i balansiranja obližnjih država, što je u drugoj polovici 20. stoljeća rezultiralo formiranjem pomorskih sukoba specifičnog karaktera. Specifičnost tematiziranih slučajeva leži u koegzistenciji nuklearne opasnosti projicirane od strane susjednih zemalja i velikih sila poput Rusije i Sjedinjenih Država te geostrateških interesa zbog kojih demarkacija državnih granica u morima postaje ključni problem. Proučavanje ovog područja važno je stoga za kontekstualizaciju sigurnosnog rizika u širem okviru međunarodne sigurnosti gdje stabilnost pojedinog geografskog područja postaje ključan čimbenik. Pristup sukobima u Istočnom i Južnom kineskom moru kao regionalnom problemu, naglašava dinamiku interakcija u formiranju skupnog regionalnog identiteta i međuovisnost sigurnosne suradnje u okviru jedne geografske cjeline.

Ovaj se rad fokusira na pregled regionalne suradnje centrirane oko nastojanja uključenih zemalja za upravljanjem sukobima u Istočnom i Južnom kineskom moru, u svrhu puta ka potencijalnom rješenju ili najmanje održavanju *statusa quo*. U nastavku se stoga pokušava odgovoriti na pitanje kakve su metode korištene u upravljanju sukobima u Istočnom kineskom i Južnom kineskom moru u razdoblju od 2010. do 2014. Dobiveni će odgovori također dijelom ukazati na dosege regionalne sigurnosne suradnje koja je uvjetovana i brojnim drugim gospodarskim i političkim čimbenicima. Nadalje, sama analiza obuhvaća pregled politika i sporazuma primjenjivih ili specifično namijenjenih kontroli sukoba u spornim morima.

Metodologija u ovom slučaju podrazumijeva analizu akademskih radova, *policy* izvješća i drugih službenih dokumenata. Rad je stoga podijeljen na tri osnovna dijela, gdje se nakon uvoda i metodološkog okvira pristupa razmatranju starog i novog regionalizma te načinu na koji se sigurnost smjestila unutar navedenih diskursa. Zatim slijedi generalni prikaz konfliktnih situacija u dva mora uz sažetu elaboraciju preklapajućih interesa uključenih država i povijesnih okolnosti koje su do njih doveli. Posljednji je dio glavna analiza sadržajno podijeljena na prikaze incidenata visokog rizika u Južnom i Istočnom kineskom moru, nastavno s istraživanjem instrumenata suradnje i upravljanja nužnih za zaustavljanje daljnjih napetosti u svrhu mogućih rješenja ili održavanja *statusa quo*. U zaključku će uz evaluaciju uspješnosti odgovora na istraživačko pitanje biti sumirani temeljni koncepti izvedeni iz analize.

2. Metodološki okvir

Prema istraživačkom pitanju navedenom u uvodnom dijelu, ovaj rad pripada kategoriji deskriptivnog dizajna empirijskog istraživanja, s obzirom da je svrha na temelju izdvojenih slučajeva opisati mehanizme upravljanja i rješavanja sporova koji diktiraju dinamiku regionalne sigurnosti u Istočnoj Aziji. Važnost ove tematike nalazi se u dugogodišnjoj prisutnosti ovih sukoba na globalnoj i regionalnoj sceni, uz činjenicu da tijekom tog vremena nisu napravljene znatni pomaci prema njihovom konačnom razrješenju, već je prisutno stanje dugotrajne stagnacije obilježeno čestim incidentima. Takve okolnosti nameću pitanje postoje li uopće i kakvi su okviri unutar kojih se uključeni akteri bave ovom problematikom.

U dosadašnjoj literaturi u području međunarodnih odnosa i sigurnosti u velikoj je mjeri obrađena Jugoistočna Azija, dok je manje pažnje usmjereno na političku i sigurnosnu dinamiku sjeveroistočnog dijela kontinenta i analizu u okviru cjelovite regije. Posljedično, veliki je broj autora usmjeren ka istraživanju uloge ASEAN-a kao ključnog aktera i najveće azijske međunarodne organizacije. U nastavku rada stoga je obuhvaćen istočnoazijski sigurnosni kompleks u geografskom opsegu preuzetom prema polazišnoj teoriji Buzana i Wævera (2003: 155). Također, istraživanje literature pokazalo je da se u dosadašnjim radovima sukobi analiziraju kroz prizmu klasičnih teorija međunarodnih odnosa. Iako teorija regionalnog sigurnosnog kompleksa gradi na idejama realizma i konstruktivizma, razlikuje se primjenom na razini sustava,

zbog čega se uloga međudržavnih sukoba mijenja na način da postaju integralni dio procesa izgradnje regionalnog kompleksa, što će se ogledati u istraživačkom pristupu ovog rada.

Prikaz regionalne sigurnosne dinamike u okviru primjene upravljačkih mehanizama kao čimbenika intraregionalne političke i vojne suradnje fokus su ovog deskriptivnog istraživanja. Iako su jedinice analize događaji u Istočnom i Južnom kineskom moru, istraživanje nije postavljeno kao komparativno, već je u pitanju paradigmatički slučaj. Na odabir metode studije slučaja utjecala je sličnost problematike u dva mora, koja omogućava provođenje paralelne analize, a odlučujući faktor bio je i broj te vrste podataka koji nisu dostatni za komparaciju. Navedeni je problem odabran zbog specifičnosti sigurnosnog položaja regije, koji je velikom većinom određen napetostima između Sjeverne i Južne Koreje na sjeveru te Kinom i Tajvanom na jugu, a s obzirom na uključenost drugih globalnih aktera poput Sjedinjenih Država, predstavlja veći rizik i globalnu prijetnju. Pitanja Južnog te posebno Istočnog kineskog mora stoga ostaju marginalna, iako uključuju većinu država regije te obuhvaćaju političku, gospodarsku i industrijsku dimenziju. Slojevitost ovih sporova čini ih ključnima u postizanju regionalne stabilnosti i mira.

Sama provedba analize u središte postavlja pomorske incidente odabrane prema kriterijima godine odvijanja, s obzirom da se radi isključivo o slučajevima između 2010. i 2014. godine te prema razini izazvanog sigurnosnog rizika. Obzirom da veći rizik od potencijalne eskalacije uzrokuje i povećani interes međunarodne zajednice te medijsku popraćenost, na taj način raste broj ne samo novinskih članaka i analiza, već i akademskih radova te stručnih analiza na temu, što omogućuje veći izbor relevantne literature. Prikaz slučaja praćen je analizom bilateralno i multilateralno uspostavljenih mehanizama s predodređenom funkcijom prevencije ili deeskalacije konflikta kroz različite komunikacijske kanale.

Kriterij dostupnosti primaran je faktor u uzorkovanju jedinica literature, s obzirom da se mora uvažiti nemogućnost pristupa nekim autorima i njihovim djelima. U takvim je slučajevima korištena dostupna literatura u kojoj se referenciraju nedostupni autori. Drugi važan kriterij je fokus na teorijski okvir i temu analize, zbog čega nije razmatrana literatura kojoj središnja tema ne doprinosi razumijevanju regija i sigurnosti te nekog aspekta sukoba u spornim morima. Uz dva navedena kriterija, pozornost je također pridana kvaliteti znanstvenih izvora, što se posebice odnosi na relevantne znanstvene časopise i izdavače te prepoznate međunarodne institute često specijalizirane za Istočnu Aziju ili pitanja međunarodne sigurnosti. Osim toga, prilikom

istraživanja literature specifično za analizu slučajeva, osnovne su izvore činili dokumenti, strategije, službena izvješća vlada te izvješća sa sastanaka i skupova. Radi se stoga o kombinaciji primarnih i sekundarnih izvora podataka, dok se u situacijama kada znanstveni izvori nisu sadržajno precizni i dostatni, pristupilo medijskim izvorima gdje je ključan kriterij vjerodostojnost novinskog portala kao i recentnost izvješća. Slijedom navedenih postupaka prikupljeni su podaci kvalitativne prirode, što zahtjeva uporabu analitičkih metoda poput tematske analize, analize sadržaja te deduktivnih i deskriptivnih postupaka. Tematska i analiza sadržaja prate cjelokupni proces obrade podataka zbog njihova kvalitativnog karaktera, a od posebne su važnosti prilikom prikaza dosadašnjih teorijskih koncepata i tijekom relevantnih događaja za potrebe razumijevanja pomorskih sukoba i povezivanja s teorijskim polazištem.

3. Teorijski okvir

U Nohlenovom politološkom rječniku navodi se da regije „u političkom smislu postaju relevantne tek kada ih, s jedne strane, većina pučanstva priznaje kao kategoriju u svijetu u kojemu živi te kada, s druge strane, to priznanje povlači za sobom značajne društvene posljedice” (Sturm i Gerdes, 2001: 375). U ovom se kontekstu „značajne društvene posljedice” odnose na skup društveno konstruiranih specifičnosti koje pretpostavljaju pripadnost određenoj regiji, a one mogu biti ekonomske, kulturne, političke, religijske, sigurnosne i slično.

Razvijanje diskursa o regionalizmu otkrilo je višestruku složenost pojma i njegovih izvedenica kojima se ukazuje na postojanje paralelnih međuovisnih procesa, radi distinkcija unutar teorije. Tako pojedini autori naglašavaju važnost razlikovanja *regionalizacije* kao empirijskog, tržišno utemeljenog procesa putem kojega dolazi do regionalne integracije, odnosno konceptualizacije regionalizma kao ideologije (Hettne i Soderbaum, 2000: 4). Ideološko poimanje regionalizma u ovom kontekstu podrazumijeva geografski utemeljenu podjelu svijeta u svrhu čega dolazi do utvrđivanja takve podjele u obliku stvaranja institucija kako bi se omogućila unutar-regionalna suradnja (Hettne i Soderbaum, 2000: 4). Do takvih kretanja osim na globalnoj, dolazi i na razini države, uspostavljajući tako distinkciju makro i mikroregionalizacije. U slučaju država poput Belgije i Velike Britanije gdje zahtjevi za autonomijom dolaze iz regija, može se izdvojiti primjer mikrorazine procesa (Defarges, 2006: 202). Nadogradnjom na međudnos regionalizma i regionalizacije, Hettne razvija pojam *regionness*, odnosno regionalnost kojim je moguće ocijeniti

stadij regionalne kohezije u svim sferama političkih i društvenih procesa, a karakterizira ga fleksibilnost granica koje su podložne promjeni, ovisno o svrsi i kontekstu kreiranja regionalnog identiteta. Autor kao primjer daje baltičke države, koje su ubrzo nakon postizanja samostalnosti postale dijelom Nordijsko-baltičke skupine zemalja priklanjajući se zajedničkom identitetu i uspostavljanjem institucionalnih veza (Vayrynen, 2003: 40).

Navedeni pojmovi počinju se razlikovati tek pojavom novog vala regionalizma krajem 20. stoljeća (Varyrnen, 2003: 39). Do tada su se istraživači pretežito bavili konceptima iz razdoblja početaka istraživanja regija kao znanstvene discipline 1950-ih, a neki od njih, poput međunarodnog sustava, utjecajne su i danas. Nastale kao reakcija na pokrete nacionalizma i kraj Drugog svjetskog rata, začetci teorije starog regionalizma temeljeni su na pokretu ujedinjenja Europe zasnovanog na novim institucijama poput Europske ekonomske zajednice i Zajednice za ugljen i čelik (Soderbaum, 2016: 20). Među tadašnje vodeće politologe u razvijanju regionalnog istraživanja ubrajaju se Karl Deutsch i Ernst Haas, a njihov je fokus bio na mjerenju razine integracije kao rezultat projekta europske zajednice (Hwee, 2005: 2).

Početak 1960-ih počinju se razvijati ideje prema proučavanju regionalnih integracijskih procesa zemalja u razvoju, no većina je koncepata starog regionalizma ostala nedovoljno razvijena za konstrukciju širih teorija (Soderbaum, 2016: 22). Kao utjecajni autora tog razdoblja izdvajaju se Louis Cantori i Steven Spiegel s prijedlogom „komparativnog pristupa analizi uloge regije u trenutnoj međunarodnoj politici”, na način da pronađu uzroke zbog kojih dolazi do sklonosti ka koheziji, ali i tenzija i sukoba između zemalja koje čine određenu regiju (Cantori i Spiegel, 1970: 398). Iako nema opće prihvaćene definicije kod opisa regionalnih podsustava koji čine središnju točku teorije međunarodnih sustava, oni se mogu smatrati razmjerno stabilnim interakcijama, u većini slučajeva između više od dva aktera, unutar geografskog područja koje se promatra kao zasebna cjelina (Thompson, 1981: 213). Stoga u pravilu svaka država, neovisno o razini moći u međunarodnoj zajednici, pripada određenom podsustavu, uz iznimku velikih sila koje djeluju i unutar drugih podsustava, te zemalja poput Turske, Finske ili Mianmara, koji graniče između nekoliko podsustava (Cantori i Spiegel, 1970: 400). Zbog takvih je zemalja nužno primijeniti fleksibilnost prilikom klasifikacije, s obzirom da su u mogućnosti u različitim vremenskim razdobljima povećati ili smanjiti razinu interakcije (Thompson, 1981: 217). Važni faktori koji utječu na određivanje granica između različitih regionalnih podsustava poput zajedničkih

geografskih, socijalnih i političkih karakteristika, ujedno su i ključni faktori kohezije država unutar istog podsustava (Cantori i Spiegel, 1970: 405).

Klasifikaciju prisutnu unutar regionalnih podsustava razvio je Brecher uvođenjem *jezgre, periferije i vanjskog kruga*, koju Cantori i Spiegel u svome komparativnom pristupu preinačuju u jezgru, periferiju te *intruzivni sustav* (Thompson, 1981: 217). Svrha je takve podijele u omogućavanju daljnje analize uloge aktera u podsustavu, obzirom da će se države razlikovati u razini političke, socijalne ili gospodarske interakcije s ostatkom pripadnika regije, na način da *jezgra* pripada skupina zemalja koja dominantno kreira regionalnu politiku, dok su periferne od njih udaljene u nekom od aspekata interakcije (Cantori i Spiegel, 1970: 416). Potreba za trećom kategorijom pojavila se zbog činjenice da se velike sile poput Sjedinjenih Država ili Sovjetskog Saveza, iako geografski ne pripadaju podsustavu, pojavljuju kao ključni akteri u mnogima (Cantori i Spiegel, 1970: 419).

Globalizacija kao dominantni proces povezivanja svijeta postavlja kontekst razvoju regionalizma danas (Kelly, 2007: 199). Zbog takve se koegzistencije može uspostaviti dvodimenzionalno poimanje regionalizma, primarno iz perspektive neodvojivosti s globalizacijskim kretanjima te kao proces koji djelovanjem državnih i nedržavnih aktera proizlazi iz same regije (Soderbaum i Hettne, 2009: 3). Višedimenzionalna priroda novog regionalizma podrazumijeva koherentnu povezanost državne, regionalne i globalne razine, no time se otvara problematičnosti opravdanja regije kao zasebne jedinice analize (Kelly, 2009: 198, 199; Vayrynen, 2003: 27). Autori unutar ovog područja generalno izdvajaju nekoliko specifičnosti regionalnog u usporedbi s globalnim. Prvo, regije su otvorene za intervenciju viših instanci; drugo, zbog nepostojanja velikih sila unutar većine regija, konflikti se često formiraju u neposrednoj blizini čime se stvara nepovoljna regionalna dinamika (Kelly, 2009: 198). Konačno, za sukobe koji se razvijaju na ovaj način nadležne regionalne organizacije nemaju spreman odgovor i adekvatnu intervenciju (Kelly, 2009: 198).

3.1. Regionalna sigurnost

Države i društva kulturno su i povijesno vezana uz pripadnost određenom teritoriju iz čega proizlazi shvaćanje teritorija u politologiji kao jedne od temeljnih predispozicija stvaranju suverene države (Hettne i Soderbaum, 2000: 14). Regija je stoga inherentno određena geografijom i teritorijem, omogućujući time promjenu njenog teritorijalnog dosega (Hettne i Soderbaum, 2000:

15). Potencijalno geografsko proširenje ili smanjivanje regije povezano je uz procese deterritorijalizacije i reteritorijalizacije koji redefinišu važnost i značenje zemljopisnih prostora nacionalnih država (Hettne i Soderbaum, 2000: 15; Zorko, 2012: 19). Izmjena regionalnog opsega ovisi o učestalosti i kvaliteti interakcija između pripadnika obližnjih zajednica, čija međusobna integracija dovodi do promjene u strategijama očuvanja sigurnosti, koja također postaje uvjetovana prostorom (Hettne i Soderbaum, 2000: 15). Države udruživanjem prebacuju određeni dio odgovornosti institucijama, koje osim minimalizacije izvanjskih prijetnji, osiguravaju izostanak sukoba između članica (Zorko, 2012: 19).

Padom bipolarnog poretka i promjenama u strukturi međunarodne zajednice 1990-ih dolazi do transformacije sigurnosne dimenzije regije u sklopu novog regionalizma (Vayrynen, 2003: 28). U svijetu dominantno predvođenim Sjedinjenim Državama, istraživači kontekstualiziraju regionalizam kao antitezu takvog poretka. Tako se kod pojedinih autora formira stajalište da regionalna integracija postaje suvišna, obzirom da većina zemalja teži prikloniti se dominantnoj sili (Vayrynen, 2003: 28). Druga struja autora, međutim, opisuje Sjedinjene Države u okviru ograničenih dosega moći, jer jedna država ne posjeduje realističnu sposobnost upravljanja sigurnosnim sferama svih regija na Zemlji (Vayrynen, 2003: 29).

Unatoč razlikama u poimanju koncepta, sigurnosni se regionalizam posljednjih godina istražuje kao disciplina unutar regionalnih studija, kroz koju se sagledava mogućnost država i ostalih aktera jednog geografski povezanog prostora za oblikovanje državne i vanjske sigurnosti u svrhu postizanja mira i stabilnosti (Soderbaum i Hettne, 2009: 4). Koncept sigurnosti posljednjih je desetljeća proširen na više od isključivo oružane prijetnje (Soderbaum i Hettne, 2009: 3). Suverena država tradicionalno je postavljena u okvir anarhičnog međunarodnog sustava, generirajući tako realističko shvaćanje sigurnosti (Soderbaum i Hettne, 2009: 3). Suvremeno viđenje pojma, međutim, promiču UN i pojedine zemlje integracijom istog u vlastite politike, u kojemu se klasično poimanje sigurnosti odmiče od nacionalne države te dolazi do transformacije kojom se čovjek postavlja kao primarni subjekt izgradnje sigurnosnog okružja (Zorko, 2012: 18). Uz navedene promjene, izlazi se iz opsega tradicionalnih sigurnosnih teorija u međunarodnim odnosima, poput neorealizma i neoliberalizma, a kao njihov dodatni nedostatak, Vayrynen navodi nepostojanje „prostorne dimenzije”, odnosno geografske pozicioniranosti u razmatranju sigurnosti (Vayrynen, 2003: 34). U sklopu regionalizma kreirane su sigurnosne teorije koje u svojoj osnovi sadrže

višedimenzionalnost novog regionalizma (Kelly, 2009: 205; Vayrynen, 2003: 34). U svrhu pružanja uvida u načine na koji su vodeći teoretičari povezali sigurnost i regionalizam, nadalje slijedi sažeti prikaz općih postavki Lakeove teorije eksternalija te konstruktivističkog koncepta sigurnosnih zajednica, a potom Buzanove teorije regionalnog sigurnosnog kompleksa kao koncepta unutar kojeg se u nastavku promatra sigurnost u morima istočne Azije.

3.2. Teorije novog regionalizma

Konstruktivistički utemeljeno shvaćanje regije i sigurnosti razvili su Emanuel Adler i Michael Barnett, a zasnovano je na teoriji Karla Deutscha u radu iz 1957. gdje se sigurnosna zajednica (*security community*) prepoznaje kao skupina ljudi u kojoj razina međusobne povezanosti i povjerenja garantira nemogućnost za početak fizičkog sukoba, već se oslanjaju na druge mehanizme razrješenja konflikata (Adler, 1997: 225). Komunikacija je jedna glavnih postavki Deutsche teorije kao univerzalno sredstvo kohezije u svim oblicima ljudskih zajednica, na što se u svojoj interpretaciji teorije također nadovezuju Adler i Barnett (1998: 7). Njihova se definicija sigurnosne zajednice razlikuje u naglašavanju transnacionalnosti „regije sastavljene od suverenih država” čime se ističe važnost njena internacionalnog karaktera (Adler i Barnett, 1998: 30). Druga se distinkcija od Deutsche definicije očituje u promicanju „promjene ka miru” u Adlerovoj i Barnettovoj verziji, što pretpostavlja sigurnosne zajednice koje po sebi nemaju pacifistički karakter, već mogućnost razvoja u tom smjeru (Adler i Barnett, 1998: 30).

Konstruktivistički element nadalje ima važnu ulogu u određivanju teritorijalnog dosega sigurnosnih zajednica. S obzirom da su zajednički identiteti ovih grupa formirani na temelju „društveno konstruiranih” skupova značenja, takvo se razumijevanje prenosi i na geografski kontekst, zbog čega postojanje sigurnosne zajednice ne podrazumijeva okupaciju istog prostora svih članica (Adler, 1997: 254). Autori primjer takvih zajedničkih identiteta pronalaze u Australiji, SAD-u i Europskoj uniji, koje razina međusobnog povjerenja i shvaćanja sigurnosti povezuje u sigurnosnu zajednicu. Drugi je slučaj SAD-a i Izraela, čiji se odnos temelji na povjerenju i sličnosti izgrađenih identiteta, koji se ne može povezati s drugim državama Bliskog istoka (Adler i Barnett, 1998: 33). Način rasta razine sigurnosti u jednoj zajednici događa se njenim razvitkom iz inicijalne (*nascent*), preko rastuće (*ascending*), do zrele (*mature*) zajednice (Adler i Barnett, 1998: 55). Svaka od faza razvoja ima vlastite karakteristike koje prethode zreloj sigurnosnoj zajednici u kojoj

su formirani identiteti konačni i ne postoji razmatranje vojnih mehanizama rješavanja konflikta (Adler i Barnett, 1998: 55).

Na temelju regionalnog sigurnosnog kompleksa koji se detaljnije elaborira u nastavku rada, David Lake gradi teoriju eksternalija kao pokušaj objašnjenja međunarodnih sigurnosnih izazova (Vayrynen, 2003: 34). Lake se udaljava od pripisivanja regionalnih granica geografskoj logici, što se može usporediti s Adlerovom teorijom, međutim takvo shvaćanje proširuje na socijalne i povijesne povezanosti regionalnih prostora, tvrdeći da takve poveznice nisu nužne za područje u kojemu se sigurnosnim pitanjima pristupa na regionalnoj razini (Kelly, 2007: 209). Takvim se tumačenjem odbacuje mogućnost kreiranja zajedničkog transnacionalnog identiteta ili podjele na podregionalne sustave, a sigurnost se gleda naspram izvanjskih (*external*) prijetnji (Kelly, 2007: 209). Regije se stoga gledaju kao skupovi regionalnih kompleksa čiji su akteri definirani isključivo povezanošću u isti sigurnosni izazov, koji zbog određenih specifičnosti pogađa jednu grupu država, ne prelazeći u globalnu sferu (Kelly, 2007: 209; Vayrynen, 2003: 35). Mogućnost jednog takvog kompleksa nastaje nuklearnom prijetnjom Sjeverne Koreje koja, osim geografskom blizinom ugroženih država Istočne Azije, razvitkom raketa dugog dometa ugrožava i dio Sjedinjenih Država. One na taj način uz ostale države geografske regije, postaju dio ovog sigurnosnog kompleksa kreiranog vanjskom prijetnjom Sjeverne Koreje (Kelly, 2009: 210).

Teoriju regionalnog sigurnosnog kompleksa (u nastavku RSK) Barry Buzan je kreirao te nadalje razradio u suradnji s Ole Wæverom. Teorija je jedna od najutjecajnijih koncepata novog regionalizma, a čini ju kombinacija neorealističkih i konstruktivističkih elemenata u kojima je regija sa svojim geografskim odrednicama glavna jedinica analize (Kelly, 2007: 207). Jedna je od glavnih karakteristika teorije RSK uspostavljena ravnoteža između tradicionalnih elemenata drugih teorija međunarodnih odnosa i regionalizma, što se odnosi na uvrštavanje pojmova poput anarhije i sigurnosne dileme u okvir RSK (Buzan i Wæver, 2003: 40). Postavljanjem regije u fokus analize također se balansira između dviju krajnjih točaka gledišta, odnosno perspektive nacionalne države koju autori ne smatraju dovoljno širokom za razmatranje regionalne sigurnosti, te globalne perspektive koja se može kritizirati kao pretjerano opširna, čineći ju tako neprilagođenom za primjenu na manjem području (Buzan i Wæver, 2003: 43). Regionalna je razina stoga optimalna jer su „države i drugi akteri dovoljno blisko povezani da bi se sigurnosna pitanja mogla smatrati međusobno odvojenim problemima”, a sastoji se od „jedinica”, odnosno

neovisnih država koje su aktivni sudionici u kreiranju regionalne dinamike (Buzan i Waever, 2003: 43). Uz pretpostavku da se sigurnost nekog područja ne može odvojiti od njegovih geografskih značajki, autori također naglašavaju da su u kontekstu teorije RSK, regije kao takve određene unutar okvira koji odgovara sigurnosnim zbivanjima te ne moraju nužno odgovarati načinu na koji ih kroje druga područja poput povijesti ili ekonomije (Buzan i Waever, 2003: 44).

Prema tumačenju autora, države uvelike ovise o uzajamnom tumačenju međusobnog položaja u sustavu globalne sigurnosti. Međutim pod utjecajem vanjskih aktera koji projiciraju različite interese, kreira se jedinstveni skup geografski povezanih država između kojih je koncentracija međuovisnosti viša nego na globalnoj razini (Buzan i Waever, 2003: 46). Države su tako predodređene uspostaviti sigurnosni kompleks sa susjednim zemljama, no takva će podjela nužno uzrokovati preraspodjelu moći između različitih RSK. Kao zasebne aktere autori izdvajaju velike sile koje se zbog mogućnosti širokog teritorijalnog doseg u djelovanju teško uklapaju u ideju pripadanja jednoj regiji. Njihova dominacija na globalnoj sceni omogućuje im pristup većem broju regionalnih kompleksa, dok često slabe države pojedinog sistema otvaraju mogućnost priključenja ili intervencije velikih sila, kao što je primjerice pokazuju slučajevi tijekom Hladnoga rata kada bi se Sjedinjene Države i Sovjetski Savez sukobljavali putem intervencije u sukobljenim zemljama istog RSK (Buzan i Waever, 2003: 47). Širenje utjecaja i ostvarivanje interesa izvan pripadajućeg kompleksa odvija se na razini regije, što ju čini nužnom razinom istraživanja u kontekstu djelovanja velikih sila. No kako bi se skupina država uopće uspješno definirala kao regionalni sigurnosni kompleks, nužno je da između članica postoji dovoljna razina sigurnosne međuovisnosti koja ih također diferencira od drugih kompleksa, što znači da se multilateralna suradnja ne može zasnivati isključivo na gospodarskim ili kulturnim vezama kako bi nastao jedinstveni RSK (Buzan i Waever, 2003: 47).

Takav je koncept moguće prikazati na slučaju Istočne Azije gdje su uvjeti posthladnoratovskog perioda povećali interregionalnu međuovisnost između sjeveroistočnog i jugoistočnog dijela regije. Vanjska se transformacija događa u trenutku blijeđenja granica između dva kompleksa, kako bi se uspostavila veća cjelina. Buzan i Waever tvrde da je upravo takav proces zadesio Sjeveroistočnu i Jugoistočnu Aziju, koje su po kraju Hladnog rata postale podkompleksima, spojenim u jedinstveni Istočno Azijski kompleks (Buzan i Waever, 2003: 155). Ovakav je razvoj uvjetovan nekolicinom događaja i procesa koji su se na tom području odvijali posljednjih desetljeća.

Nakon Drugog svjetskog rata politička slika kontinenta je osim dekolonizacijom i ratovima u Indokini i na Korejskom poluotoku, uvelike oblikovala prisutnost Sjedinjenih Država kao saveznika posebno u kontekstu Japana, a zatim i raskid odnosa između Sovjetskog Saveza i Kine, čime se učvrstio položaj zemlje kao regionalne sile (Buzan i Waever, 2003: 145). Autori kao okidač transformacije izdvajaju preklapanje političke atmosfere u regiji i izmjena u gospodarskim kretanjima. Nakon pada Sovjetskog Saveza i smanjenog pritiska od strane Sjedinjenih Država, Kina postaje dominantna regionalna politička i vojna sila, a ekonomski preokreti tijekom 1990-ih uzrokuju razdoblje opadanja gospodarske moći Japana te rast kineske (Buzan i Waever, 2003: 156).

4. Povijesna utemeljenost i geopolitički interesi

4.1. Istočno kinesko more

Povijesni kontekst koji seže do 19. stoljeća te geopolitički interesi povezani s energetskim izvorima i gospodarskim aktivnostima, okosnica su razumijevanja sigurnosti teritorija Istočne Azije oko kojih se spori ukupno devet država regije. Zajedničko obilježje ovih sukoba jest pitanje teritorijalne prevlasti unutar isključivog gospodarskog pojasa u Istočnom kineskom i Južnom kineskom moru te demarkacije pomorske granice u istom teritoriju. Iako se u velikoj mjeri preklapaju, nužno je uspostaviti distinkciju između navedenih slučajeva, s obzirom da rješenje jednog, ne uvjetuje rješenje drugog problema (Everycrsreport, 2014). Kada je riječ o Istočnom kineskom moru kroz godine je najviše pažnje međunarodne zajednice privuklo zaoštavanje odnosa između Japana i NR Kine oko suvereniteta nad otocima Diaoyu/Senkaku, sukob koji se izvorno veže za Kinesko-japanski rat 1895. (Drifte, 2008: 29). Japan je u vlastiti teritorij samovoljno inkorporirao otoke koji su zatim od 1945. do 1972. potpali pod upravu Sjedinjenih Država u sklopu okupacije Okinawe nakon Drugog svjetskog rata (Drifte, 2008: 29). Službeni status spornih otoka javno je obznanjen tek 1952. godine, desetljećima nakon samostalne odluke Japana o njihovu prisvajanju, a ubrzo je nakon toga zbog statusa nedefiniranog teritorija problem došao pod sferu UN-ovih odbora. Izvješća UN-a koja su uslijedila nakon, otkrila su mogućnost pronalaska izvora fosilnih goriva na području Senkaku/Diaoyu otoka. To je motiviralo uz japanske, također zahtjeve NR Kine i Tajvana za vlašću nad istim (Blanchard, 2000: 98). NR Kina je nakon prvog polaganja prava na Daiouy otoke 1970., nastavila s ustrajnim narativom proizašlim

iz povijesnih tumačenja koja se znatno temelje na japanskom odricanju svih dijelova kineskog teritorija nakon Drugog svjetskog rata obuhvaćenih Shimonoseki mirovnim sporazumom iz 1895. prema kojemu se Senkaku/Daiyou tumače kao otoci u sklopu Tajvana (Drifte, 2008: 30).

Ovaj je konflikt stoga prisutan u međunarodnoj sigurnosti od sredine 1970-ih, a atmosfera Hladnog rata s povećanom opasnosti nuklearne eskalacije i nestabilnim diplomatskim odnosima, tada je bila jedan od razloga otpora uključenih država ka pronalasku rješenja. Uspostavljanje diplomatskih veza NR Kine i Japana 1972. dogodilo se u vrijeme još jedne ključne stabilizacije odnosa Kine sa Sjedinjenim Državama za vrijeme predsjednika Nixona, za što je izvjestan razlog pritisak proizašao iz zahlađenih odnosa sa Sovjetskim Savezom te dinamične promjene u odnosima moći i savezništvima unutar Istočne Azije, koji su primorali Kinu na promjenu vanjskopolitičke taktike (Hyer, 1995: 44). Popuštanje stava od strane Pekinga rezultiralo je konsenzusom o fleksibilnosti u postizanju dogovora o suverenitetu Senkaku/Daiyou, kako bi se moglo prijeći na pregovore o potpisivanju Sporazuma o miru i prijateljstvu koji su službeno započeli 1974., a potpisani su 1978. nakon zastoja u pregovorima uzrokovanog incidentom s pristankom kineskog ribarskog broda na obalu spornog otoka u znak prosvjeda (Hyer, 1995: 44). Taj incident nije bio jedini, s obzirom da je kinesko-japanski sporazum bio povod prosvjeda nacionalističkih struja s Tajvana i NR Kine (Blanchard, 2000: 99). Iako je samo godinu dana nakon potpisivanja Japan započeo s građevinskim radovima na spornom teritoriju, ovakvim je odgađanjem rješenja u stvari postignuto razdoblje mira, sve do početka 90-ih kada su japanske vlasti prestale tolerirati približavanje kineskih brodova otocima (Hyer, 1995: 45).

Nadalje, zasebnim se konfliktom smatra pitanje pomorske granice koja obuhvaća nalazišta plina i nafte, a prisvaja ju Kina unutar područja od kontinentalnog dijela zemlje do uvale Okinawa koja je mnogo dalje na istoku, nego središnja pomorska granica predložena od strane Japana (Everycrsreport, 2014). Problem predstavlja postojanje četiri naftna polja na područjima preklapanja japanskih i kineskih teritorijalnih pretenzija, a na jednome od nalazišta Kina je još 1998. započela s iskorištavanjem izvora, unatoč činjenici da se nalazi unutar japanskog isključivog gospodarskog pojasa (Drifte, 2008: 36). Japanske su vlasti pokazivale visoku razinu tolerancije na kineske aktivnosti, što se negativno odrazilo na nekoliko aspekata, primarno u kontekstu kineskog *de facto* upravljanja plinskim i naftnim bušotinama te nedostatka transparentnosti u dijeljenju istraživačkih podataka dobivenih iz izvora, a čije je dijeljenje bilo uvjet za postizanje sporazuma

s Japanom i dogovora oko konačne podjele, ne samo vlasti nad nalazištima izvora, već i pomorske granice (Drifte, 2008: 37).

Dijelom sukoba u Istočnom kineskom moru često se navodi južnokorejski sukob s Kinom oko polaganja prava na Socotra stijene u Žutom moru. Sporni dio kopna nalazi se u zonama južnokorejskog i kineskog isključivog gospodarskog pojasa, s time da je od suverenog teritorija Južne Koreje udaljen 149 km, dok je od kineskog teritorija stijena udaljena 245 km (Kuo, 2013). Uz to, također je aktivan spor između Japana i Južne Koreje zbog polaganja prava na Liancourt (Dokdo/Takeshima) stijene u Japanskom moru, koje obje države smatraju dijelom vlastitih teritorija (Tasevski, 2020). Povijesna utemeljenost japanskog zahtjeva nad skupinom stijena seže do njihova zauzimanja 1905. godine, dok ih Republika Koreja prisvaja od 1950-ih kao pokazatelj otpora periodu japanske dominacije na poluotoku (Tasevski, 2020).

4.2. Južno kinesko more

Zbog mnogobrojnih incidenata i gospodarskog značaja područja kao jednog od glavnih pomorskih puteva, u političkom i medijskom prostoru problem Južnog kineskog mora češće je zastupljen od Istočnog. More omeđeno teritorijima devet suverenih država i Tajvanom poprište je nekoliko međusobno preklapajućih sporova oko grebena i otočnih skupina u središtu isključivih gospodarskih pojasa uključenih zemalja, čije je preklapanje također predmet neslaganja. Mozaik ovih teritorijalnih pretenzija stoga je dosta kompleksan, no s obzirom da svaki od njih ne drži jednaku političku i sigurnosnu važnost za regiju, dostatno je prikazati ih u kratkim crtama.

Nedosljednost pomorske granice isključivog gospodarskog pojasa i pristup Tonkinškom zaljevu problemi su oko kojih se međusobno spore Vijetnam s Tajvanom i Kinom, a sličan je slučaj između Malezije, Bruneja, Filipina, Kine i Tajvana (Amer, 2002: 31). Zbog neodređenih granica gospodarskog pojasa u blizini otočnih formacija Natuna i Anambas u sukobu su Indonezija, Malezija, dok je između Filipina i Bruneja problematično pitanje ograničenja područja oko mora koje okružuje malezijske pokrajine Sabah i Sarawak (Amer, 2002: 31). Nadalje, zbog ograničenja mora koje okružuje Malajski poluotok, postoji više konfliktnih točaka za Vijetnam, Maleziju, Tajland i Kambodžu te se iste zemlje, osim Malezije, natječu za prevlast u Tajlandskom zaljevu (Amer, 2002: 32). Istaknuto među pitanjima pomorske granice je slučaj gospodarskog pojasa Kine i uspostavljanja pretenzija na teritorij omeđen linijom devet crtica kojom se prisvaja kompletno

područje Južnog kineskog mora, a preklapa se sa gospodarskim zonama Vijetnama, Tajvana, Filipina, Bruneja, Indonezije te Malezije (Amer, 2002: 31,32). Unutar područja ocrtanog spornom linijom, nalaze se otočne skupine nad čijim se vlasništvom vode glavni konflikti u Južnom kineskom moru. Djelomičan ili kompletan suverenitet nad arhipelazima Spratly i Paracel, otok Pratas, Scarborough greben te još nekoliko manjih nasipa i kopnenih tvorevina u određenoj mjeri žele postići Kina, Tajvan, Filipini, Malezija i Vijetnam (Amer, 2002: 32).

Za utemeljenost navedenih pretenzija povezanih s granicama gospodarskog pojasa države se pozivaju na odredbe UNCLOS-a o pokrivenosti 200 nautičkih milja od granice teritorijalnog mora, dok se u slučaju otočnih skupina pronalaze povijesni izvori u svrhu ostvarivanja prava suvereniteta nad istima. U najranijim povijesnim zapisima područja Paracel i Spratly arhipelaga bili su *terra nullius*¹ ophođeni isključivo ribarskim i trgovinskim brodovima, koji su stoga jedini bili u mogućnosti pobliže ih opisati. Uz ostale narode Jugoistočne Azije, u 12. je stoljeću na tome području postojala znatna prisutnost Kineza, sve do zatvaranja zemlje krajem 15. stoljeća, što otvara prostor pretežnoj prisutnosti europskih kolonizatora s kojima dolaze i trgovci, posebice Nizozemaca i Portugalaca. Prvi narod koji međutim polaže pravo na otoke su Vijetnamci početkom 19. stoljeća. Kolonijalizam je od tada usmjeravao razvoj Istočne Azije u cijelosti, a danas sporni otoci onda su smatrani opasnošću za brodove zbog neadekvatne geografske pozicije, a nekoliko desetljeća bivaju i pod vlašću britanskog kolonijalnog carstva (Tonnesson, 2002: 9).

Suvremena povijest Spratly i Paracel otočja počinje borbom za prevlast između Japana, Francuske i Kine, a dotadašnja dominacija Francuza zaustavljena je 1945. kada se povlače s otoka. Procesima dekolonizacije tijekom Hladnog rata javljaju se novi interesi za sporna područja te svoje pretenzije pokušavaju ostvariti Filipini, dok Kina počinje djelovati iz dvostruke sfere utjecaja zbog pobjede komunista na kontinentu i stacioniranja vlade Čang Kaj-šeka na Tajvanu (Tonnesson, 2002: 12). Situacija se razvijala također pod neposrednim utjecajem globalnih i regionalnih aktera rata u Vijetnamu, kao i pripadnosti hladnoratovskim blokovima. Za komunističku struju u Sjevernom Vijetnamu to je značilo zanemarivanje vlastitih teritorijalnih zahtjeva nad otocima u korist kineskih i financijske pomoći Mao Ce-tunga, dok je Južni Vijetnam djelovao kroz francuski položaj u Južnom kineskom moru u svrhu polaganja prava na otoke Paracele (Tonnesson, 2002: 12). Ranije spomenuti sporazum s Japanom iz San Francisca 1951., osim za Istočno kinesko more,

¹ Lat., teritorij koji nije pod upravom.

bio je prekretnica za preraspodjelu teritorija u Južnom, budući da je ukazao na mogućnost izravnog odricanja Japana od posjeda Spratly i Paracela u kasnijem sporazumu s Tajvanom (Tonnesson 2002: 13).

Godine 1956. dolazi do prvih prosvjeda u više država regije, proizašlih kao reakcija na svojevrijedno zauzimanje dijelova Spratly otoka od strane filipinskih aktivista. Postupak aktivista bio je djelomično poduprt filipinskim vlastima, no izazvao je snažna protivljenja i novo ustanovljenje postojećih teritorijalnih zahtjeva, posebno od strane Tajvana, obje vijetnamske države i NR Kine (Tonnesson, 2002: 13). Aktivisti su ubrzo napustili otok, no akcije slanja ekspedicija i okupiranja obližnjih spornih posjeda koje su poduzele Tajvan i Južni Vijetnam značile su da primat nad otocima nije izgubio na važnosti, štoviše ukazala se mogućnost oružanog sukoba i zaoštavanja situacije, koja je i uslijedila dva desetljeća kasnije bitkom za Paracele 1974. godine. Kina je tada uzrokovala reakciju država u regiji slanjem mornarice koja je označila zauzimanje dijelova arhipelaga postavljanjem zastave. Povećanje tenzija dovelo je do dvodnevne borbe između kineske narodne vojske i južnovijetnamskih regularnih postrojbi te je uključivalo kinesko bombardiranje područja Paracela zauzetih od strane Južnog Vijetnama (Tonnesson, 2002: 5). Poraz je pritisnuo vijetnamske snage na povlačenje u blizini Spratly arhipelaga, dok je Kina započela s gradnjom vojnih baza na osvojenim područjima (Tonnesson, 2002: 5). Prestanak ratova u Indokini uz uspostavu suverenih država te globalni završetak Hladnog rata doprinijeli su općem povećanju razine regionalne i nacionalne sigurnosti, međutim neizvjesnost je bila prisutna zbog pitanja samostalnosti Tajvana te posjeda i granica u Istočnom kineskom i Južnom kineskom moru koji su postali fokus sigurnosnog diskursa u regiji (Hyer, 1995: 40).

5. Bilateralni i multilateralni okviri suradnje

Rastom sigurnosnog rizika kroz kraj prošlog stoljeća, problemima u Južnom i Istočnom kineskom moru počelo se pristupati kombinacijom bilateralnih i multilateralnih metoda koje se razlikuju u doseg i mogućnostima efektivnog upravljanja. Osnovni je preduvjet za početak bilateralne suradnje usuglašavanje dviju zemalja da zaista postoji zajednički problem koji zahtjeva pronalazak rješenja (Amer, 2002: 118). Upravljanje konfliktom i put ka rješenju će se unutar bilateralnog okvira nastaviti u obliku službenih razgovora, pregovora i sastanaka državnih aktera, u vremenskom okviru koji često ovisi o konsenzusu o hitnosti problema (Amer, 2002: 118). Kao primjer takve suradnje u slučaju Južnog kineskog mora često su se potpisivali tzv. kodeksi ponašanja čije bi se

potpisnice obvezale na održavanje mira i suzdržavanje od direktnog sukoba, kao što su ministri vanjskih poslova NR Kine i Filipina učinili 2000. godine (Amer, 2002: 121). Njihov je dogovor međutim propao zbog nedosljednog pridržavanja odrednica kodeksa, čime su stvorene nove tenzije oko pitanja specifično Spratly arhipelaga (Amer, 2002: 121). Iako se navedena metoda bilateralnog sporazuma na primjeru Kine i Filipina nije pokazala uspješnom, činjenica je da su pojedina rješenja postignuta upravo u okviru bilateralnih pregovora i uzajamnog rada na rješenju od strane dviju država, o čemu svjedoče postignuti dogovori o demarkaciji pomorske granice na primjeru Malezije i Indonezije te Tajlanda i Vijetnama, uz nekoliko drugih (Amer, 2002: 118).

U kontekstu multilateralnog pristupa izazovima međunarodne sigurnosti, moguće je razlikovati djelovanje putem državno i međudržavno oformljenih organizacija te onih nevladinih poput neovisnih istraživačkih instituta i neprofitnih organizacija, koji su važni u kontekstu pružanja alternativnih ideja vladinim rješenjima. U Jugoistočnoj se Aziji međutim multilateralizam primarno veže za regionalnu organizaciju ASEAN (*Association of Southeast Asian Nations*), no njegova je posrednička uloga u pitanjima demarkacije i podjele teritorija u Južnom kineskom moru ograničena, s obzirom na činjenicu da je većina država članica izravno uključena u sporove, zbog čega je zadatak organizacije zadržati objektivnost (Amer, 2002: 123). Mehanizmi za dijalog u okviru organizacije uspostavljeni 1994. i 2002., koji do danas nisu znatno izmijenjeni, podrazumijevaju ARF (*ASEAN Regional Forum*) i Deklaraciju o ponašanju (*Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea*), s NR Kinom kao jednom od potpisnica. Deklaracija je ključni ASEAN-ov dokument o konfliktima u Južnom kineskom moru koji sadrži naznake objektivnog distanciranja od ovog problema unutar regije, a također poziva na održavanje mira i izgradnju povjerenja između Kine i članica organizacije (Asean.org, 2023). Kao nadopuna generalnim točkama sporazuma, Deklaracija ima uporište u odrednicama UN-ove Konvencije o pravu mora i međunarodnom pravu na temelju čega se Kinu i zemlje članice ASEAN-a upućuje na ponašanje u skladu s poštivanjem međunarodnih akata (Asean.org, 2023).

Izravnija uključenost svih aktera postiže se putem regionalnog foruma (ARF), gdje regularne članice ASEAN-a dolaze u dijalog s partnerskim državama Pacifika i Sjeveroistočne Azije te također predstavnicima Sjedinjenih Država i Europske unije (Cossa, 2000: 21). Nastojanja za izgradnju povjerenja na razini regije s time su proširena na zemlje čiji interesi također ovise o stabilnosti azijsko-pacifičkog područja. Specifičnost foruma je u gotovo isključivom fokusu na

sigurnosne probleme zajedničke svim sudionicama, ali i u poticanju proaktivne suradnje kojom se mijenja način pristupa sigurnosnim izazovima te se redefinišu dosadašnji mehanizmi suradnje u kontekstu većeg protoka informacija i efikasnije kontrole naoružanja (Cossa, 2000: 22).

Razina efikasnosti metoda kriznog upravljanja koje državni predstavnici uspostave u bilateralnim i multilateralim okvirima razgovora o sigurnosti, indirektan je pokazatelj smjera kretanja regionalne sigurnosne dinamike. Buzan i Waever argumentiraju važnost takve dinamike na intraregionalnoj te interregionalnoj razini kao faktor o kojemu ovisi mogućnost izvanjske transformacije regionalnog kompleksa. Sigurnosna dinamika proizlazi iz razlika u moći i učestalosti interakcija između različitih kompleksa, a povećanjem takvih interakcija, vjerojatnija je i transformacija pojedinog sigurnosnog kompleksa, što podrazumijeva proširenje njegovih granica na nove članove (Buzan i Waever, 2003: 67). Povrh toga, unutar jednog sigurnosnog kompleksa nužno je prisustvo kompetencije između država i nadmetanja u kontekstu uspostave intraregionalne ravnoteže moći (Buzan i Waever, 2003: 47). Analizom mehanizama upravljanja slučajevima koji predstavljaju potencijalni rizik po regionalnu sigurnost, kao jednim od mnogobrojnih aspekata unutarne i međuregionalne suradnje, moguće je prikazati razinu razvoja i interakcije regionalnog kompleksa u sigurnosnoj domeni (Buzan i Waever, 2003: 67).

U literaturi komparativnih sigurnosnih studija općenito se pronalaze tri kategorije koje omogućavaju podjelu unutar metoda upravljanja sukobima, a dijele se na transformaciju sukoba, rješenje sukoba te suzdržavanje od upotrebe sile (Kivimaki, 2002: 132). Sporovi u morima istočne Azije već su dugo u stanju *statusa quo*, zbog čega se kategorija suzdržavanja od upotrebe sile pokazuje najvažnijom za nastavak ovog prikaza i daljnju analizu. Temeljno se obilježje takve metode nalazi u tome da ne postoji potraga za trajnom rezolucijom ili pokušaji postizanja konsenzusa između aktera. Umjesto toga radi se na obustavi mogućih nasilnih eskalacija kako bi se očuvala trenutna situacija, a u tu svrhu korišteni instrumenti dijele se na međunarodne ili bilateralne sporazume i kodekse regulacije ponašanja te na ulogu vojske uglavnom zaduženu za mjere odvraćanja (Kivimaki, 2002: 132).

6. Promjenjiva uloga Kine u regiji

Sagledavanje Istočne Azije iz perspektive regionalne sigurnosti nepotpuno je bez razmatranja specifičnosti položaja NR Kine u političkom i povijesnom kontekstu te utjecaja kojeg prenosi izvan svojih granica. Prema Buzanu i Waeveru Kina pripada u kategoriju velike regionalne sile, zbog čega regionalni kompleks kojemu pripada čini fleksibilnijim te omogućuje interakcije sa susjednima (Buzan i Waever, 2003: 60). Uz to, njen je položaj u Istočnoj Aziji posebice definiran okolnostima uzrokovanih Hladnim ratom i njegovim završetkom nakon kojeg je zadobila veću slobodu djelovanja, a time i značaj u regiji. Povratak Hong Konga i Macaoa pod kinesku vlast 1997. i 1999. godine ostavio je pod povećalom otvoreno pitanje Tajvana, koje još uvijek predstavlja najveću prepreku vanjskoj politici Kine, a uz to i jednu od potencijalnih prijetnji globalnoj sigurnosti, zbog obveze SAD-a nad obranom Tajvana (Buzan i Waever, 2003: 149). Perspektivu o regionalnoj dominaciji Kine u teoriji RSK moguće je povezati sa stavom pojedinih istraživača koji smatraju da je upravo takva dominacija razlog prisutnosti hijerarhijskog umjesto anarhičnog regionalnog poretka u Istočnoj Aziji, zbog čega će u budućnosti zemlje Jugoistočne Azije oblikovati vlastite interese podređujući se Kini (Karim i Chairil, 2016: 38). Takvo je tumačenje međutim podložno diskusiji, s obzirom da je već dugogodišnja prisutnost Sjedinjenih Država u regiji objektivna protuteža kineskoj moći, koja putem sporazuma i savezništava osim s Tajvanom, ima i s Filipinima i Tajlandom te nekoliko drugih zemalja, pridonoseći time sigurnosnoj dimenziji regionalne ravnoteže moći (Karim i Chairil, 2016: 39).

Kombinacija rapidnog gospodarskog rasta s buđenjem nacionalističkih tendencija u kineskom društvu i između redova vlasti pridonijela je okruženju u kojemu je država bila u poziciji zaokrenuti na oštrij pristup prema teritorijalnim pitanjima. Takvu je promjenu popratilo povećanje vojnih izdataka, koji su se od 2014. do danas udvostručili te iznose 227,79 milijardi dolara (Karim i Chairil, 2016: 56; Eaglen, 2023). Povećanje kineske vojne moći najviše se očituje u izgradnji pomorskih snaga koje su fokus financijskih ulaganja u vojni razvoj, a važna je i činjenica da je većina teritorijalnih pretenzije države usmjereno prema istoku i jugoistoku do kojih se dolazi isključivo morskim putem. Pojedine zemlje Jugoistočne Azije iz tog razloga shvaćaju akcije Kine kao projekciju moći i prijetnju vlastitoj sigurnosti, a pokušaj postizanja ravnoteže događa se kroz saveze sa velikim silama izvan regije te nadogradnjom vlastitih vojnih kapaciteta (Karim i Chairil, 2016: 58). Ambivalentna uloga ASEAN-a izražena je u odnosu s Kinom s obzirom na inzistiranje kineske vlade o razgraničavanju narativa o sukobu, gdje se o mogućim solucijama raspravlja s

uključenim državama, dok je nužno da uloga organizacije ostane isključivo medijatorska. Stoga je prikladniji scenarij suradnja Kine i ASEAN-a na područjima izgradnje međusobnog povjerenja te razvijanje mehanizama prevencije i upravljanja postojećim sukobima kako bi se spriječile daljnje eskalacije. Iako su samo pojedine zemlje članice ASEAN-a izravni pretendenti na sporne teritorije, zajednički se interes nalazi u održavanju mira i stabilnosti regije (Severino, 2010: 46).

Projiciranjem asertivnosti u odnosima s ASEAN-om i državama regije, Kina se kreće prema uspostavi dominacije na području cijele Istočne Azije, što se očituje između ostalog u konzistentnijoj vojnoj prisutnosti na spornim morima. Ratna mornarica učestalije patrolira otoke i zone gospodarskog pojasa na koji polažu pravo, a time otvara put ostalim vrstama kontrole od strane kineskih pomorskih agencija i obalne straže kako bi uz vojsku provodili nadzor komercijalnih i ribarskih plovila, koja prema pravilima UNCLOS-a imaju slobodu neometanog prolaska u okviru isključivog gospodarskog pojasa neke zemlje (Everycrsreport, 2014). Pomorske patrole provođene od strane više aktera podrazumijevaju i povećani broj plovila, kojima su kontrolne točke proširene na područja od Senkaku, Paracel i Spratly otoka, sve do Natuna otočja na koje pravo polaže Indonezija (Everycrsreport, 2014). 2021. godine Kina usvaja novi Zakon o obalnoj straži kojim se ovlašćuje korištenje sile prema inozemnim plovilima te Zakon o sigurnosti pomorskog prometa koji je također usmjeren na strane brodove zahtijevajući od njih identifikaciju i administrativnu proceduru prilikom ulaska u teritorijalne vode (Trung i Le Ngoc, 2021). Donošenje zakona koji proturječe odrednicama međunarodnog prava, iako nije nova pojava u kineskom zakonodavstvu, negativno se odražava na regionalnu sigurnost, a time narušava gospodarsku i političku koheziju zajednice država Istočne Azije (Trung i Le Ngoc, 2021).

7. Kina i Japan u Istočnom kineskom moru

U nastavku su prikazana četiri incidenta koja su se u razdoblju od 2010. do 2014. odvila u Istočnom kineskom i Južnom kineskom moru, a njihov je odabir ovisio o značaju sigurnosnih implikacija prema dva parametra. Prvo, incident je izravno vezan za geostrateške resurse u spornim morima ili su u njega uključene oružane snage i zakonodavne službe te drugo, vrste interakcije među sukobljenim akterima nosile su potencijal za eskalaciju u konflikt većeg razmjera. Nastavno na prikaze jesu analize mehanizama upravljanja i mjera za izgradnju povjerenja koje su na snazi ili u procesima pregovora između sukobljenih država, a nužne su za smanjivanje rizika.

Godine 2013. Kina uvodi zonu identifikacije protuzračne obrane (*Air Defence Identification Zone*, u nastavku zona identifikacije) istom obuhvativši teritorij iznad Senkaku otoka (Bautista i Amador, 2013). U međunarodnom pravu zone identifikacije uobičajeni su mehanizam koji koriste mnoge države te nisu isključivo vezane za teritorij zemlje koja takvu zonu primjenjuje, s time da također ne služe kontroli zračnog prostora drugih zemalja ili ugroze teritorijalnih voda (Bautista i Amador, 2013). Zona identifikacije općenito je sredstvo prevencije i očuvanja nacionalne sigurnosti temeljeno na principu obveze identifikacije civilnih zrakoplova te kao takvo nužno je da se države koje ga primjenjuju ponašaju u skladu s općeprihvaćenim kodeksima ponašanja (Bautista i Amador, 2013). Kina, međutim, zonu primjenjuje na civilne i vojne letjelice, čime se krše međunarodno uspostavljena pravila i mijenja se svrha ovakvog instrumenta zaštite nacionalne sigurnosti (Bautista i Amador, 2013).

Uvođenje zone identifikacije protuzračne obrane preko Istočnog kineskog mora objavljeno je od strane kineskih vlasti u studenome 2013. kao „očuvanje državne suverenosti, teritorijalnog posjeda i zračne sigurnosti u održavanju zračnog prometa” (Gupta, 2014: 3). Osim spornog Senkaku, zona identifikacije uspostavljena je i iznad Socotra stijene pod upravom Republike Koreje, te se uz to preklapa sa zonama identifikacije susjednih država, točnije Japana, Tajvana i Koreje (Bautista i Amador, 2013). Prema uputama izdanim prilikom uvođenja zone, kineske su snage ovlaštene poduzeti defenzivne protumjere, ukoliko letjelice ne ispune identifikacijske zahtjeve (Reinhart i Elias, 2015).

Među stručnjacima je prisutan konsenzus o motivima ovakvog poteza te riziku koji on predstavlja po regionalnu i globalnu sigurnost. Za očekivati je da Kina na ovaj način teži zauzimanju oštrijeg stava na teritorijalne zahtjeve zbog kojih je u sukobima s Japanom i Južnom Korejom, u svrhu čega zona identifikacije omogućava značajniju prisutnost i kontrolu iznad Istočnog kineskog mora te regionalnu dominaciju konkurentnu Sjedinjenim Državama (Singh, 2014: 15). S obzirom na preklapanje kineske zone identifikacije sa susjednim zemljama, u mjesecima nakon njena uvođenja došlo je do nekoliko bliskih susreta s japanskim vojnim letjelicama (Reinhart i Elias, 2015: 13). Iako je kolizija izbjegnuta, incidenti su izazvali protest japanskih dužnosnika, dok iz Kine takve poteze objašnjavaju kao regularno provođenje kontrole identifikacijske zone (Reinhart i Elias, 2015: 13).

Osim osude međunarodne zajednice, ovakve su akcije naišle na otpor susjednih zemalja preko čijih se teritorija kineska zona proteže. Japanski je državni Diet² tim povodom usvojio odredbu kojom se od Kine zahtjeva povlačenje zrakoplovne identifikacijske zone s područja Istočnog kineskog mora zbog direktnog kršenja odredbi međunarodnog prava (Reinhart i Elias, 2015: 18). Republika Koreja koja je s Kinom prethodno razvijala uspješne bilateralne odnose usprkos postojanju spornih točaka, ovoga je puta objavila ne priznavanje kineske te proširenje vlastite zone identifikacije prema jugu s ciljem da obuhvaća područje Socotra stijene (Singh, 2014: 16). Iz Sjedinjenih je Država također obznanjeno odbijanje kineske odluke, popraćeno prelijetanjem američkih vojnih zrakoplova u zračnom prostoru sporne zone (Bautista i Amador, 2013).

Eskalaciji oko zračnog prostora prethodilo je nekoliko susreta japanskih i kineskih plovila u blizini osporavanih otoka, veće učestalosti nakon 2008. kada su upadi kineskih privatnih i brodova u državnom vlasništvu bili uobičajena pojava u blizini osporavanih područja u Istočnom kineskom moru. U takvim je okolnostima opasnost od kolizije bila znatno veća, što je dovelo do izbijanja ozbiljnijeg incidenta 2010. godine kojim su narušeni kinesko-japanski odnosi (Kotani, 2015: 6). U blizini Senkaku otoka došlo je do naleta japanske obalne straže na kineski ribarski brod i do posljedičnog uhićenja kapetana i članova posade (Duchatel, 2016). Incident je prerastao u diplomatske prijepore i nacionalističke prosvjede u obje zemlje, no služio je kao pokazatelj u praksi različitih percepcija kineske i japanske vlade o problemima u Istočnom kineskom moru (Duchatel, 2016).

7.1. Upravljanje sukobima

Različita tumačenja slobode zračnog i pomorskog prostora te kontinuirane politike nepopuštanja, naročito s kineske strane, razlozi su poteškoća u postizanju uspješnog dijaloga o upravljanju spornim pitanjima između Japana i Kine (Kotani, 2015: 7). Unatoč tome, aktivno je nekoliko sporazuma koji bi trebali biti baza budućeg dogovora o mehanizmima kontrole i menadžmenta kriznih situacija. 2007. je došlo do prvih pomaka u tom smjeru, potpisivanjem dogovora o pristupu japanskih privatnih tvrtki i reguliranju zajedničkih aktivnosti na Chunxiao naftnom i plinskom polju kao ključnom geostrateškom interesu obiju zemalja unutar sporne pomorske zone (Lee i

² Državni parlament.

Park, 2012: 3). Čelnici obiju vlada su na summitu iste godine inicirali početak dogovora o unaprjeđenju komunikacije na vojnoj razini u svrhu prevencije nesreća u Istočnom kineskom moru te kao oblik izgradnje povjerenja i efikasnije političke suradnje među zemljama (Duchatel, 2016).

Razgovori započeti 2008. u Pekingu bili su predvođeni ministarstvima obrane Kine i Japana, a tijekom četverogodišnjih pregovora ustanovljeni su okviri Pomorskog i zračnog komunikacijskog mehanizma (*Maritime and Aerial Communication Mechanism*, u nastavku Mehanizam komunikacije) kao oblika komunikacije temeljenog na uspostavljanju brze linije između vojnih središta u obje zemlje, usklađivanju radiofrekvencija te provođenju godišnjih sastanaka u svrhu evaluacije sustava (McLellan Ross, 2015: 2). Ideja ovakvog mehanizma komunikacije ne sadržava političke implikacije o pitanjima suverenosti Senkaku otoka i izravnom rješavanju problema demarkacije pomorske granice, zbog čega kao isključivi instrument vojne upotrebe nije zamišljen u svrhu regulacije drugih štetnih ponašanja poput uspostavljanja dominacije nelegitimnim patrolama spornih područja (McLellan Ross, 2015: 1).

Razgovori su 2012. naišli na zastoj koji je bio rezultat japanske nacionalizacije spornih otoka putem kupnje iz privatnog vlasništva, a za nastavak je razgovora bilo potrebno postići sporazumno rješenje o broju povijesnih i političkih točaka bez kojih kineska strana ne bi popustila pred novim nastojanjima za uvođenje mehanizma komunikacije (Duchatel, 2016). S obzirom na, u međuvremenu, promijenjenu atmosferu i povećane tenzije u Istočnom kineskom moru, uspostava komunikacijskog mehanizma postala je ključan oblik prevencije eskalacije sukoba, zbog čega je nastavak pregovora ostvaren 2015. Takav je razvoj situacije potaknuo dodavanje aspekta zračne sigurnosti u Mehanizam komunikacije koji je do tada trebao pokrivati isključivo maritimne rizične točke. Sigurnosni su rizici u zraku i na moru su zbog uvođenja zračne identifikacijske zone postali učestaliji, što je ukazalo na potrebu bržeg djelovanja prema samoj implementaciji (Duchatel, 2016).

U tijeku pregovora o Mehanizmu komunikacije, od 2012. paralelno su se odvijali sastanci inicijative Savjetovanja visoke razine o pomorskim pitanjima (*High-Level Consultation on Maritime Affairs*), namijenjeno kao oblik potporne inicijative u izgradnji povjerenja i političkoj suradnji između država (Duchatel, 2016). Nakon zastoja 2012. koji je u narednim godinama povećao sigurnosne rizike na graničnim predjelima Istočnog kineskog mora, japanska je vlada premijera Abea urgirala na hitnost uvođenja kontrolnih mehanizama te je Savjetodavna inicijativa

o pomorskim pitanjima 2014. bila prvi od sastanaka koji su prethodili nastavku pregovora o Mehanizmu komunikacije (Tuosheng, 2015: 1). Savjetodavna inicijativa pokazala se stoga uspješnom kao prvi korak ka unaprjeđenju sigurnosti na moru otvaranjem mogućnosti napretka bilateralnih odnosa Japana i Kine (Tuosheng, 2015: 1). Mehanizam zračne i pomorske komunikacije službeno je uveden 2018. sa svim dogovorenim točkama prethodnih sporazuma kojima se usuglašavaju tehničke karakteristike te procedure monitoringa i evaluacije sustava (Thejapantimes.com, 2018). Pitanje suverenosti Senkaku otoka s time je prema konsenzusu obje strane izuzeta iz sporazuma, s obzirom da u suprotnom ne bi postojala mogućnost konačnog dogovora i njegove implementacije (McLellan Ross, 2015: 4).

Sličnu je vrstu krizne komunikacije putem američke inicijative Kina uspostavila sa Sjedinjenim Državama 1990-ih, a pretežito se zasnivala na redovitom provođenju službenih sastanaka i rasprava u svrhu preventivnog djelovanja na graničnom području američko-kineskog isključivog gospodarskog pojasa (Kotani, 2015: 3). Osim navedenog, između SAD-a i Kine postoje dodatni sporazumi na vojnoj razini koji uključuju pravila postupanja u potencijalno rizičnim susretima na moru ili u zraku (Brauner, Chan i Huijskens, 2015: 5). Takav primjer je tzv. Pomorski vojni savjetodavni sporazum (*Military Maritime Consultation Agreement*) koji se, međutim, desetak godina kasnije pokazao neefikasnim u eliminaciji opasnosti, nakon sudara kineskog borbenog zrakoplova s američkom nadzornom letjelicom, što je ukazalo na dijametralna gledišta zemalja na principe međunarodnog prava u području kontrole i nadzora (Kotani, 2015: 3).

Suprotnost stajališta u kontekstu tumačenja i provedbe međunarodnog prava i postignutih sporazuma postojeći je problem i u slučaju upravljanja situacijom u Istočnom kineskom moru. U Mehanizmu pomorske i zračne komunikacije ostavljen je prostor za subjektivnu interpretaciju ponašanja aktera u ograničenju i patroli morem, a nemogućnost primjene Mehanizma na nevojne zračne i pomorske objekte može se pokazati štetnom u budućnosti, posebno zbog činjenice da se spornim dijelom Istočnog kineskog mora u najvećem broju kreću civilna plovila (McLellan Ross, 2015: 4).

8. Incidenti u Južnom kineskom moru

Posljedicom većeg broja aktera, preklapajućih teritorijalnih zahtjeva te paralelno vođenih sporova, Južno kinesko more kompleksniji je slučaj od Istočnog. Istaknuti je primjer dvomjesečna kriza oko atola Scarborough u blizini Paracela 2012. godine kada je sukob Filipina i Kine povećao tenzije u regiji. Scarborough je skup otočnih grebena i stijena u isključivom gospodarskom pojasu Filipina, međutim odredbe UNCLOS-a nalažu da kao takvom pripadnost mu se automatizmom ne veže za Filipine, a samim time niti za bilo koju susjednu zemlju (Beckman, 2012). Kriza je započela u travnju 2012. nakon detekcije kineskih ribarskih brodova u moru oko grebena u filipinskom isključivom gospodarskom pojasu, na što je odobrena intervencija mornarice od strane filipinskog predsjednika Aquina sa zadatkom privođenja kineskih ribara na temelju ilegalnih aktivnosti (Bonnet, 2012: 4). Po njihovu dolasku na istom se mjestu međutim našao i brod službe pomorskog nadzora kineske vlade koji su fizički onemogućili privođenje, te proglasili područje „kineskim teritorijalnim vodama” (De Castro, 2014: 118).

U pokušaju deeskalacije Filipini su do tada korišteni brod ratne mornarice zamijenili manje prijetećim plovilom obalne straže. Na takav je potez iz Kine stigao odgovor u obliku slanja ratnog broda, a tijekom vrhunca krize oko atola se nalazilo osamdeset kineskih civilnih brodova (Bonnet, 2012: 4; De Castro, 2014: 118). Posljedice krize dobile su ekonomske i socijalne razmjere koji su se posebno odrazile na Filipine u obliku sankcija na izvoz pojedinih dobara u Kinu i ograničena putovanja iz zemlje. Onemogućeno je i regularno provođenje sastanaka ASEAN-a putem kineskog pritiska na Kambodžu koja je 2012. bila zemlja predsjedateljica organizacije (Bonnet, 2012: 5). Pod političkim i ekonomskim pritiskom, kriza je okončana povlačenjem filipinskih brodova, a Kina je ostvarila određenu prednost u polaganju prava na Scarborough (Cruz De Castro, 2014: 119).

Do sljedeće je značajnije eskalacije došlo 2014., kada su se sukobili Kina i Vijetnam. Slično prethodnome slučaju prijestupa u isključivi gospodarski pojas Filipina, dvije godine kasnije Kina instalira platformu za podmorsko bušenje nafte u blizini Paracel arhipelaga u isključivom gospodarskom pojasu Vijetnama (Tsvetov, 2018: 76). Konflikt koji je započeo uzajamnim optužbama o ilegalnosti naftne platforme, ubrzo je prerastao u ozbiljniji sukob kada obje zemlje šalju obalnu stražu na mjesto događaja. Direktna provokacija izazvana napadima vodenim topovima kineskih brodova uzrokovala je masovne anti-kineske prosvjede u Vijetnamu i osude

međunarodne zajednice (Tsvetov, 2018: 77). Kriza se stišava nakon što Kina povlači naftnu platformu ranije od predviđenog datuma, po navodnom završetku potrage za podmorskim izvorima (Tsvetov, 2018: 77).

8.1. Upravljanje sukobima

Specifični sustav upravljanja sukobima u Južnom kineskom moru do danas nije uspostavljen na način sličan Mehanizmu komunikacije koji se primjenjuje u Istočnom kineskom moru. Umjesto toga sigurnost regije počiva na sklopu djelomično obvezujućih bilateralnih i multilateralnih sporazuma, većinom namijenjenih osiguravanju uspješnosti međudržavnih dijaloga i održavanju postojeće ravnoteže moći (Amer, 2002: 124). Na primjerima incidenata kod Scarborough grebena i kineske naftne platforme moguće je ukazati na distinkcije u načinu kontrole eskalacije postojećim mehanizmima. Odnosi Kine i Vijetnama ovdje su uokvireni većim opsegom bilateralnih sporazuma u usporedbi s drugim zemljama, od kojih je značajan BPA (*Agreement on Basic Principles Guiding the Settlement of Sea-Related issues*) iz 2011., jer se može smatrati vrstom kodeksa o ponašanju, s obzirom da sadrži odredbe o uspostavljanju komunikacijskih puteva za određena civilna plovila i mjere izgradnje povjerenja (Wilkinson, 2018: 71). Kriza s naftnom platformom stoga je u pozadini uključivala aktivaciju linija komunikacije na nekoliko razina, uključujući između vojski, ministara i diplomatskih predstavnika, zbog čega se potencijalna eskalacija držala pod kontrolom. Ovakvo je upravljanje rezultiralo dodavanjem direktne komunikacije između dotičnih ministara obrane po završetku krize, a time i konsolidacijom postojećeg BPA (Wilkinson, 2018: 82).

S druge strane za incident na Scarborough grebenu između Filipina i Kine ne postoje slična uporište u prethodnim mjerama stabilizacije odnosa i upravljanja sukobima, kao što je primjerice slučaj s bilateralnim kodeksom o ponašanju postignut u odnosu Kine i Vijetnama. ASEAN-ova Deklaracija o ponašanju stoga je predstavljala temeljni skup načela za primjenu u srazu između Filipina i Kine, međutim incident je bio popraćen nerecipročnim mjerama te manjkom dijaloga koji se pretežno odvijao medijskim putem i između veleposlanstava (Wilkinson, 2018: 76). Smjernice Deklaracije, osim što nisu obvezujuće, također ne sadrže odredbe o regulaciji komunikacija ili postupanja u slučaju krize te ne mogu imati značajniju ulogu od promicanja regionalne suradnje i prijateljstva među državama (Asean.org, 2018).

Dokumenti proizašli iz ASEAN-a pokazuju da je organizacija jedini facilitator multilateralne suradnje u Južnom kineskom moru, iako odstupajući od uloge treće strane te se usmjerava prema medijaciji sukoba. Nakon Deklaracije o ponašanju, zemlje članice i Kina 2011. su godine potpisale Smjernice o implementaciji Deklaracije o ponašanju, sporazum kojim nisu uvedene nove promjene pored već postojećih točaka Deklaracije iz 2002. godine, no njegovim potpisivanjem utvrđena su nastojanja o uspostavi službenog i obvezujućeg Kodeksa o ponašanju (Asean, 2018). Uz regionalne dokumente proizašle iz ASEAN-a, između Malezije i Indonezije je 2001. godine potpisan bilateralni ugovor po uzoru na sovjetsko-američki INCSEA (*Incidents at Sea Agreement*) kodeks o ponašanju na moru iz 1972. godine. Takozvanim MALINDO sporazumom (*Malaysia-Indonesia Prevention of Incidents at Sea Agreement*) postignut je konsenzus o upravljanju potencijalnim rizicima na moru od strane zemalja s preklapajućim teritorijalnim pretenzijama (Wilkinson, 2018: 72). Obvezujući regionalni Kodeks o ponašanju trebao je biti dogovoren 2021., međutim pregovori o istome još su u tijeku, sa zadnjim većim pomakom napravljenim 2017. godine kada je formiran nacrt prema smjernicama postojeće Deklaracije o ponašanju. Kina međutim odbija pristanak na obvezujući karakter Kodeksa, koji je nužan zbog razine održavanja sigurnosti koju njegova implementacija podrazumijeva (Das, 2023).

Iz dosadašnjeg pregleda moguće je zaključiti da pridržavanje odredbi međunarodnih sporazuma u pomorskim konfrontacijama nije uobičajena praksa. Zbog toga je važno razmotriti strategije odvratanja kao učestaliji instrument kriznog upravljanja. U kontekstu sukoba u istočnoj Aziji, odvratanje zahtjeva intervenciju SAD-a, s obzirom da ostale zemlje regije ne mogu parirati kineskoj vojnoj moći. Skupina autora takvu taktiku prikazuje u korelaciji s kineskim aktivnostima u Istočnom i Južnom kineskom moru, kategorizirajući ih na strategije s ciljem iskorištavanja ili ostvarivanja prvenstva u sukobima, kako bi prisvojili prednost na terenu ili testirali u kojoj se mjeri ostali akteri pridržavaju postojećih normi (Green i dr., 2017: 267). Konsenzus južnoazijskih zemalja o izbjegavanju upotrebe sile i mjere izgradnje povjerenja u ovoj perspektivi ne predstavljaju pouzdane instrumente održavanja regionalne stabilnosti, s obzirom na nedosljednost Kine u pridržavanju istih. Time se otvara prostor osnaživanju savezništava regionalnih zemalja i Sjedinjenih Država, osiguravajući okvir za odlučnije taktike suprotstavljanja (Green i dr., 2017: 278). U tom kontekstu izvođenje skupnih vojnih vježbi predstavlja strategiju odvratanja kao legitimnu aktivnost provedenu uz poštivanje međunarodnog prava. Iako i takva metoda predstavlja

rizik od recipročnog djelovanja Kine, primarna je svrha utvrđivanje objektivnog prava plovidbe i leta međunarodnim prostorom (Green i dr., 2017: 275).

Sukladno tome slučaj sukobljavanja Vijetnama i Kine uslijed instalacije platforme za podmorsko bušenje iz 2014., uvid je u ishod odvratan postignut bez izravne intervencije Sjedinjenih Država. Višetjedno prisustvo vijetnamskih paravojnih brodova u neposrednoj blizini sporne platforme predstavljalo je znatan rizik od eskalacije s obzirom na disparitet snaga (Green i dr., 2017: 275). Unatoč tome, Kinezi su naftnu platformu povukli ranije nego što je bilo predviđeno. Smirivanje krize bio je rezultat usustavljenih bilateralnih odnosa Kine i Vijetnama, no suprotstavljanje desecima brodova kineskih državnih agencija i ratne mornarice, učvrstilo je stav Vijetnama i doprinijelo ubrzanom povlačenju (Green i dr., 2017: 275; Wilkinson, 2018: 71). Suprotno tome, neuspješnijim se pokazalo prelijetanje japanskih i američkih vojnih zrakoplova 2013. za vrijeme najavljene implementacije zone identifikacije protuzračne obrane od strane Kine. Provođenje ADIZ-a nastavljeno je neovisno o američkim zrakoplovima koji su u okviru zajedničke vojne vježbe letjeli unutar prostora zone zračne identifikacije (Rinehart i Elias, 2015: 15). Mjere odvratanja ovdje su se ispostavile neefikasne, no nastavak rizičnih zračnih manevara japanskih i kineskih vojnih zrakoplova u području ADIZ-a, dovelo je do uspostave Mehanizma komunikacije. Pojedini autori stoga vide sigurnost Istočne Azije definiranu kroz kontrolirane metode odvratanje u stabilnom okružju, naglašavajući važnost uloge Sjedinjenih Država u takvoj regionalnoj dinamici (Green, i dr., 2017; Kivimaki, 2002: 144).

Navedeni slučajevi pokazali su slabost mehanizama upravljanja sukobima u Istočnoj Aziji budući da se radi o skupu relativno sličnih sporazuma kojima je glavno zajedničko obilježje promicanje dijaloga sukobljenih aktera. Obrasci interakcije i sklonost kooperaciji između država uvelike utječu na uspješnost provedbe istih. Istraživačko pitanje s početka ovoga rada otvorilo je prostor za prikaz mehanizama upravljanja i rješenja sukoba u Istočnom i Južnom kineskom moru te implikacije za regionalnu suradnju koje iz njih proizlaze. Analiza pokazuje da je u opticaju značajan broj bilateralnih i multilateralnih sporazuma od kojih većina na neobvezujući način promiču mirovnu suradnju i dijalog u postizanju rješenja te su upitne efikasnosti, poput ASEAN-ove Deklaracije o ponašanju i varijacije istog dokumenta u obliku Smjernica o implementaciji Deklaracije o ponašanju. Pored toga se primjećuje preferencija Kine za donošenjem sporazuma bilateralnog tipa, poput kodeksa o ponašanju s Vijetnamom i Mehanizma komunikacije s Japanom.

9. Zaključak

Adresirajući pitanje kakve su metode kriznog upravljanja korištene u sukobima u Istočnom i Južnom kineskom moru postavljeno na početku ovoga rada, moguće je primijetiti da ne postoji raznolikost upravljačkih mehanizama, na način da su gotovo uniformni u obliku slabo obvezujućih sporazuma te je samim time diskutabilno mogu li se smatrati mehanizmima kriznog upravljanja. U oba slučaja opravdano je uvrstiti ih pod suzdržavanje od upotrebe sile u kategorizaciji kriznog upravljanja, kao oblik blažeg pristupa održavanja *statusa quo*. Unatoč tome što se kao krajnji cilj uključenih aktera navodi formiranje obvezujućeg kodeksa regulacije ponašanja na moru, još nije postignut konsenzus za njegovu implementaciju (Das, 2023). S obzirom da rad ne sadrži elemente za evaluaciju, što se može ubrojiti kao potencijalno ograničenje dosega istraživanja, iz samog prikaza neke se metode kriznog upravljanja pokazuju uspješnijima od drugih, izdvajajući u tom kontekstu Mehanizam komunikacije između Kine i Japana, budući da jedini obuhvaća praktičnu primjenu i obvezujuće smjernice postupanja između oružanih snaga dviju država.

Razvoj u smjeru stvaranja sukoba ili izgradnje sigurnosnog poretka u teoriji regionalnog sigurnosnog kompleksa predviđeni su kao potencijalni scenariji za budućnost Istočne Azije, a oba ovisе o promjenama u stavu Kine i involviranosti Sjedinjenih Država (Buzan i Waever, 2003: 174). Stvaranje sukoba izgledno je ukoliko Kina nastavi s asertivnim politikama i agresivnim pristupom u konfliktnim područjima, dok Sjedinjene Države smanjuju prisutnost u regiji. Opcija izgradnje sigurnosnog poretka dolazi sa obrnutom pretpostavkom, jer uključuje nastavak savezništava regionalnih zemalja sa Sjedinjenim državama te Kinu koja ne predstavlja sigurnosnu prijetnju (Buzan i Waever, 2003: 175). O sličnim pretpostavkama ovisi i budućnost odvrćanja s obzirom da je takva metoda izravno povezana s razinom američke vojne potpore manjim državama i saveznicima (Green i dr., 2017: 275).

Trenutna je situacija prilično ambivalentna u odnosu na dva navedena scenarija, posebno ako se u razmatranje uključe recentna događanja u Južnom kineskom moru u kojemu su kineske zračne i pomorske ophodnje sve češće, a povećava se i prisutnost Sjedinjenih Država u blizini spornih otoka. Sukladno tome otvara se pitanje čini li strategija odvrćanja uistinu najvjerojatniju opciju za budućnost održavanja ravnoteže moći u Istočnoj Aziji? S obzirom da ne postoje izravne upute za postupanje u svakom obliku konfrontacija na moru i u zraku te na spori napredak pregovora o kodeksu ponašanja, postoji objektivna mogućnost takvog ishoda. Vjerojatnost postizanja trajnog

rješenja sporova unutar Istočnog i Južnog kineskog mora nije izgledna u skoroj budućnosti, čime se takav kodeksa nameće kao optimalan kompromis, pod uvjetom pronalaska odgovarajućeg osiguranja za pridržavanje njegovih smjernica.

Literatura:

- Adler, E. (1997). Imagined (security) communities: cognitive regions in international relations. *Millennium*, 26(2), 249-277.
- Adler, E. i Barnett, M. (ur). (1998). *Security communities* (No. 62). Cambridge University Press.
- Amer, R. (2002). Ongoing Efforts in Conflict Management. U: Kivimäki, T. (ur) (2002). *War or peace in the South China Sea?* (No. 45). Nias Press.
- Bautista, L., i Amador III, J. (2013). Complicating the complex: China's ADIZ.
- Beckman, R. (2012). Scarborough Shoal: flashpoint for confrontation or opportunity for cooperation?. *RSIS Commentaries*, (072), 1-2.
- Blanchard, J. M. F. (2000). The US role in the Sino-Japanese dispute over the Diaoyu (Senkaku) Islands, 1945–1971. *The China Quarterly*, 161, 95-123.

- Bonnet, F. X. (2012). Geopolitics of Scarborough Shoal. *Irasec's Discussion Paper*, 14, 1-42.
- Bräuner, O., Chan, J. i Huijskens, F. (2015). *Confrontation and cooperation in the East China Sea: Chinese perspectives*. Stockholm International Peace Research Institute (Stockholms internationella fredsforskningsinstitut)(SIPRI).
- Brecher, M. (1963). International relations and Asian studies: the subordinate state system of Southern Asia. *World Politics*, 15(2), 213-235.
- Buzan, B. i Waever, O. (2003). *Regions and powers: the structure of international security* (Vol. 91). Cambridge University Press.
- Cantori, L. J. i Spiegel, S. L. (1970). The international relations of regions. *Polity*, 2(4), 397-425.
- Cossa, R. A. (2000). Asia-Pacific confidence-building measures for regional security. *Global confidence building: New tools for troubled regions*, 17-41.
- Defarges, P. M. (2008). *Geopolitički rječnik*. Centar za politološka istraživanja.
- De Castro, R. C. (2014). The 2012 Scarborough Shoal stand-off: From stalemate to escalation of the South China Sea dispute?. *The South China Sea Maritime Dispute* (pp. 111-129). Routledge.
- Drifte, R. (2008). From 'Sea of Confrontation' to 'Sea of Peace, Cooperation and Friendship'? - Japan facing China in the East China Sea. *Japan aktuell*.
- Duchâtel, M. (2016). China's Policy in the East China Sea. The Role of Crisis Management Mechanism Negotiations with Japan (2008-2015). *China Perspectives*, 2016(2016/3), 13-21.
- Green, M. i dr. (2017). Countering coercion in maritime Asia: The theory and practice of gray zone deterrence.
- Gupta, R. (2014). Air Defence Zone and Birkmanship. U: Singh, T. (ur). (2014). China and the Air Defense Identification Zone. *Institute of Peace and Conflict Studies*.
- Hettne, B. i Söderbaum, F. (2000). Theorising the rise of regionness. *New political economy*, 5(3), 457-472.
- Hwee, Y. L. (2005). Realism and reactive regionalism: Where is East Asian regionalism heading?. *Revista UNISCI*, (8), 1-14.
- Hyer, E. (1995). The South China Sea disputes: implications of China's earlier territorial settlements. *Pacific Affairs*, 34-54.
- Karim, M. F. i Chairil, T. (2016). Waiting for Hard Balancing?: Explaining Southeast Asia's Balancing Behaviour towards China. *European Journal of East Asian Studies*, 15(1), 34-61.

- Kelly, R. E. (2007). Security theory in the “new regionalism”. *International Studies Review*, 9(2), 197-229.
- Kivimäki, T. (ur) (2002). *War or peace in the South China Sea?* (No. 45). Nias Press.
- Kotani, T. (2015). SIPRI Policy Brief: Crisis management in the East China Sea.
- Lee, S. i Park, Y. K. (2012). Maritime delimitation and joint resource development in the East China Sea. U *Law of the Sea Institute, Konferencija Sveučilišta u Berkeleyju i Korejskog instituta za oceanografiju i tehnologiju*, Seul, Južna Koreja.
- Rinehart, I. E. i Elias, B. (2015). China's Air Defense Identification Zone (ADIZ).
- Ross, M. M. (2015). The Japan-China Maritime and Air Communication Mechanism: Operational and Strategic Considerations. *Institut japonais des affaires internationales*, 30.
- Severino, R. C. (2010). ASEAN and the South China sea. *Security Challenges*, 6(2), 37-47.
- Singh, T. (ur). (2014). China and the Air Defense Identification Zone. *Institute of Peace and Conflict Studies*.
- Söderbaum, F. i Hettne, B. (2009). Regional security in a global perspective. *Africa's New Peace and Security Architecture*, 13-30.
- Söderbaum, F. (2015). Early, old, new and comparative regionalism: The scholarly development of the field.
- Söderbaum, F. (2016). Old, new, and comparative regionalism. *The Oxford handbook of comparative regionalism*, 16-41.
- Sturm, R. i Gerdes, D. (2001). *Politološki rječnik* (D. Nohlen, ur). Pan Liber.
- Thompson, W. R. (1981). Delineating regional subsystems: Visit networks and the Middle Eastern case. *International Journal of Middle East Studies*, 13(2), 213-235.
- Tønnesson, S. (2002). The History of the Dispute. U: Kivimäki, T. (ur) (2002). *War or peace in the South China Sea?* (No. 45). Nias Press.
- Tuosheng, Z. (2015). Building Trust Between China and Japan: Lessons Learned from Bilateral Interactions in the East China Sea.
- Tsvetov, A. (ur). (2018). *Vietnam's foreign policy under Doi Moi*. ISEAS-Yusof Ishak Institute.
- Väyrynen, R. (2003). Regionalism: old and new. *International Studies Review*, 5(1), 25-51.
- Wilkinson, J. (2018). Assessing the Effectiveness of Confidence-building in the South China Sea: Cool and Constructive?. *Japan Maritime Self-Defense Force Staff College review*, 8(1), 55-87.

Zorko, M. (2012). Teritorijalnost i deteritorijalizacija u sklopu suvremene sigurnosti. *Političke analize*, 3 (12), 17-21.

Internetski izvori:

Asean.org (2018.). "ASEAN Community in a Global Community of Nations": Guidelines for the Implementation of the DOC. <https://www.asean.org/wp-content/uploads/images/archive/documents/20185-DOC.pdf>. Pristupljeno 20. kolovoza 2023.

Asean.org (2023.). Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea (2002.) <https://asean.org/declaration-on-the-conduct-of-parties-in-the-south-china-sea-2/>. Pristupljeno 20. kolovoza 2023.

Congressional Research Service. (2023). *U.S.-China Strategic Competition in South and East China Seas: Background and Issues for Congress*. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R42784>. Pristupljeno 20. kolovoza 2023.

Das, O.P. (2023.) Negotiations on South China Sea Code of Conduct: Does It Matter <https://www.idsa.in/idsacomments/negotiations-on-south-china-sea-code-of-conduct-opdas-130323>. Pristupljeno 20. kolovoza 2023.

Eaglen, M. (2023). China's Real Military Budget Is Far Bigger Than It Looks. *American Enterprise Institute*. <https://www.aei.org/op-eds/chinas-real-military-budget-is-far-bigger-than-itlooks/>. Pristupljeno 20. kolovoza 2023.

Everycrsreport.com (2014). Maritime Territorial Disputes in East Asia: Issues for Congress. https://www.everycrsreport.com/reports/R42930.html#_Toc388458359. Pristupljeno 20. kolovoza 2023.

Japantimes.co.jp. (2018). Japan and China launch defense communication mechanism to prevent air and sea clashes. <https://www.japantimes.co.jp/news/2018/06/08/national/politics-diplomacy/japan-china-launch-defense-communication-mechanism-prevent-air-sea-clashes/>. Pristupljeno 20. kolovoza 2023.

Kuo, L. (2013). Will a tiny, submerged rock spark a new crisis in the East China Sea? *The Atlantic*. <https://www.theatlantic.com/china/archive/2013/12/will-a-tiny-submerged-rock-spark-a-new-crisis-in-the-east-china-sea/282155/>. Pristupljeno 20. kolovoza 2023.

Tasevski, O. (2020). Islands of ire: The South Korea-Japan Dispute. *Lowyinstitute.org*.
<https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/islands-ire-south-korea-japan-dispute>.
Pristupljeno 20. kolovoza 2023.

Trung, N. T. i Le Ngoc K.N. (2021). Codifying Waters and Reshaping Orders: China's Strategy for dominating the South China Sea. Asia Maritime Transparency Initiative.
<https://amti.csis.org/codifying-waters-and-reshaping-orders-chinas-strategy-for-dominating-the-south-china-sea/>. Pristupljeno 20. kolovoza 2023.

SAŽETAK

Teritorijalni sporovi u Istočnom kineskom i Južnom kineskom moru čimbenici su regionalne sigurnosti Istočne Azije od sredine 20. stoljeća. U ovome se radu kroz prizmu regionalizma i popratnih teorija sagledava sigurnosna dinamika regije pod utjecajem različitih pristupa upravljanja navedenim sporovima. Preduvjet provedbi analize čini izlaganje povijesnog konteksta postojećih sporova te prikaz mogućih okvira međudržavne suradnje u pogledu njihova rješavanja. Nadalje, ključna je uloga Kine kao regionalne sila čije odluke značajnije utječu na razinu rizika i konfliktni potencijal, u usporedbi s drugim akterima. Na primjeru izdvojenih incidenata u razdoblju od 2010. do 2014. opisani su postojeći mehanizmi upravljanja i mogućnost implementacije istih, uz osvrt na ulogu metode odvratanja u doprinosu regionalnoj stabilnosti.

Ključne riječi: regija, regionalna sigurnost, teritorijalni sukob, Istočna Azija, krizno upravljanje

ABSTRACT

Territorial disputes in the East China Sea and the South China Sea have been crucial factors of East Asian regional security since the mid-twentieth century. In this paper, the security dynamics of the region influenced by different approaches to the management of the disputes are analyzed in regard to regionalism theories. Preceding the main analysis is the historical account of the disputes and the frameworks of interstate cooperation indicating theoretical perspectives to conflict management. The role of China in the analysis is one of regional power whose actions alter the risk and conflict potential significantly in comparison to the other actors. The existing conflict management mechanisms and the prospects of their implementation are described through several examples of isolated incidents in the period from 2010 to 2014, indicating also to what extent deterrence has contributed to regional stability.

Keywords: region, regional security, maritime conflict, East Asia, crisis management